

Enköpings stadshotell En kulturhistorisk byggnadsbeskrivning

Johan Dellbeck 20 febr 2002

Med anledning av den aktuella frågan om stadshotellets framtid har Upplandsmuseet genom undertecknad genomfört en översiktlig kulturhistorisk inventering av byggnaden för att närmare beskriva byggnadens kulturhistoriska värden.

Historik

Enköpings stadshotell byggdes 1879. Det finns inga originalritningar bevarade så vi vet ej vem som ritat hotellet. Huset byggdes av en byggmästare från Gävle, J:F: Lindberg, som också kan ha ritat det. Det står som en typisk representant för det klassiska svensk stadshotellet under slutet av 1800-talet. Den tidens svenska stadshotell hade en viktig funktion i städernas offentliga liv. De byggdes i regel på den mest centrala och viktigaste platsen i staden, nämligen torget. Precis som i Enköping.

Byggnadsbeskrivning

Läge

Stadshotellet är beläget vid Stora torget på dess sydvästra sida vid Källgatan och Kyrkogatan. Hotellet är byggt i vinkel med huvudflygeln vänd mot torget och flygeln med kök och resanderum mot Kyrkogatan. 1929 gjordes en tillbyggnad på längden med tre fönsteraxlar mot Kyrkogatan. Tillbyggnaden har i praktiken tre våningar eftersom tomten sluttar ganska kraftigt ner mot sydväst. Mot gården har även den ursprungliga byggnaden förhöjts med en tredje våning innehållande resanderum. Denna påbyggnad gjordes efter ritningar från 1939 av Gunnar Leche.

Stomme

Byggnaden är uppförd i två våningar med stomme i tegel. Huset har en källare med murar i gråsten. Källarbjälklaget är byggt med murade och putsade stickvalv mellan stålbalkar (järnvägsräls). Övriga bjälklag är i trä. Takstolar i trä är bevarade i originalskick.

Stora festsalen

panelade fönsterbröstningar och en sockelpanel kvar som rester av den tidigare omnämnda sviten i anslutning till salen.

Hotellkorridoren fortsätter in i den tillbyggda delen.

Våning 2 trappor/vind

Stadshotellet har en tredje våning mot gården. Den är som nämnts påbyggd 1939-40. Våningsplanet har mittkorridor men endast rum mot gården. Tillbyggnaden från 1920-talet har på detta plan vindsrum med fönster i takkupor. Dessa rum har till stor del bevarat ursprunglig inredning från 1920-talet och har förmodligen inte varit i användning på många år. Här finns till exempel de så tidstypiska kopplade spröjsade fönstren med förnicklade, utanpåliggande spanjoletter.

Rummen från 1940 har på senare år använts som kontor. De präglas av viss nyinredning från 1980-90-talen, men också gamla inredningen finns bevarad, t.ex. fönsterbänkar i marmor och de på 40-talet vanliga stängningsbara tilluftsventilerna under fönsterbänkarna. Även dörrar, foder och fönsterbågar är från denna tid.

Oinredda delar av vinden har kvar ursprungliga tegeltäckta bjälklag. Takstolarna i trä är bevarade. Takplåten ligger på ett underlag av glest spikad panel.

Sammanfattande kulturhistorisk bedömning

Exteriört sett är Enköpings stadshotell mycket välbevarat i ursprungligt skick. Byggnaden har ett mycket framträdande läge i stadsbilden och utgör en av de allra viktigaste äldre byggnaderna i Enköping. Byggnaden har också ett stort symbolvärde då den historiskt sett har spelat en viktig roll i stadens offentliga liv.

Invändigt har hotellet inte hanterats särskilt varsamt. Detta till trots finns åtskilligt av ursprunglig inredning och planlösning kvar i huset. I synnerhet stora salen med intilliggande rum är välbevarad i ursprungligt skick. Stora salen är ett typiskt exempel på det sena 1800-talets överdådiga och formrika inredningskonst.

Trappan

Festsalen har parkettgolv, bröstpanel, helfranska pardörrar, smygpaneler till dörrar och fönster, dörrfoder i nyrenässans, fältindelade väggar, putsad och profilerad taklist samt förgyllda frontonförsedda dörröverstycken. Rumshöjden är högre än i övriga rum i huset. Salen som helhet är ett utmärkt och mycket välbevarat exempel på en festlig och genomarbetad inredning i nyrenässans från 1870-talet.

Närmast söder om festsalen ligger två rum som tidigare utgjort en svit resanderum med påkostad inredning till stor del välbevarad. Det främre av dessa rum har ursprunglig inredning i form av sockelpanel, dörrfoder, två helfranska pardörrar med tillhörande foder och en mindre dörr samt putsad taklist.

Norr om festsalen har ursprungligen legat en liknande lyxsvit som senare byggts om.

Flygeln mot Kyrkogatan har mittkorridor omgiven av resanderum som till stor del präglas av en modernisering omkring 1940. Ursprungliga detaljer i form av fönsterfoder finns dock kvar. I hörnrummet med fönster mot både torget och Kyrkogatan finns dessutom smygpanel och

F.d. cafélokalen. Fönster med smygpanel, putsad, profilerad taklist.

Källaren

Har på senare år till stor del inretts till ”pub” med mjuka heltäckningsmattor resp laminat på golvet. I övrigt har källaren ett sekundärt gjutet betonggolv. Källarmurarna i gråsten är delvis synliga. Taket består av murade stickvalv mellan stålbalkar av järnvägsräls. Denna typ av brandsäkra bjälklag var en nyhet i 1870-talets byggnadsteknik.

Bottenvåningen

Den rymliga vestibulen innanför huvudentrén har skapats genom att äldre lättväggar rivits. Från entrén räknat har man på vänster sida en rumsfil som tidigare användes som matsalar. Denna del är relativt intakt vad gäller rumsindelning. En lättvägg i gips har dock byggts i det främre rummet. I det innersta av dessa rum finns en ursprunglig sockelpanel bevarad. I de främre rummen finns en äldre bröstpanel. Samtliga fönster har kvar ursprunglig smygpanel och även fältindelad panel i bröstningarna under fönstren. Bakom matsalarna mot gården låg tidigare köket som idag är ombyggt till herr- och damtoalett. Innanför nuvarande reception ligger två kontorsrum.

Gårdsfasad

På höger sida från vestibulen ligger den f.d. cafédelen. Rummen med fönster mot torget utgjorde utgjorde första klass café och rummet med fönster mot Kyrkogatan andra klass café. Innanför gamla andra klasscaféet ligger idag köket närmast den tillbyggda delen.

De f.d. cafélokalerna är mycket förändrade genom att stora håltagningar gjorts i väggar så att det gamla rumssambandet gått förlorat. Dock finns ursprungliga detaljer kvar såsom en putsad, profilerad taklist i rummen mot torget samt smyg- och bröstpanel till samtliga fönster.

Rakt fram från entrén sett ligger trapphuset. Trappan har idag klinkerbelagda plansteg men troligen finns ursprungliga plansteg av natursten bevarade under klinkerstenarna. Trappräcket är av gjutjärn med överliggare i trä. Trappräcket och ändstolpen har en tidstypisk utsmyckning. På vilplanet står en förgylld spegeltrymå i nyrenässans.

Våning 1 trappa

Mot Stora torget ligger en fil av rum som i sin helhet bevarat ursprunglig utformning. Det är också de viktigaste utrymmena i huset. Hit hör den stora festsalen och en svit av påkostade resanderum på ömse sidor av salen.

Skador

Att huset har sättningsskador har tidigare påpekats. Detta ger sig till känna i fasaderna genom ett stort antal sprickor i putsen. De flesta sprickorna är diagonalsprickor i fönsterbröstningarna. Särskilt kraftiga sprickbildningar och sättningsskador finns i skarven mellan den äldre och den yngre byggnadsdelen.

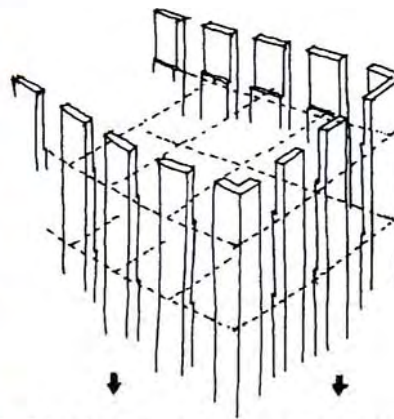
När det gäller sättningar i hus med traditionella tegelmurstommar är det viktigt att känna till skillnaden mellan äldre teknik och dagens byggnadsteknik. De traditionella flervåningshusen kan ses som ett system av murpelare i hela husets höjd och i bredd som avståndet mellan fönstren. De samverkar inte så mycket i sidled. Mellan murpelarna finns tunna bröstningar och svaga karmar. I stället fungerar träbjälkarna i bjälklagen som en sammanhållande och dragupptagande gallernivå i varje våning. Vid rörelser i grunden blir effekten den att murpelarna sätter sig varpå sprickor uppstår i de svagaste delarna, främst i fönsterbröstningarna. Huset sätter sig och blir skevt men det håller samman. Murverken med tegel och kalkbruk och träbjälklagen bildar en seg struktur. Putsen har punktvisa skador som beror på bristande underhåll.

Interiör

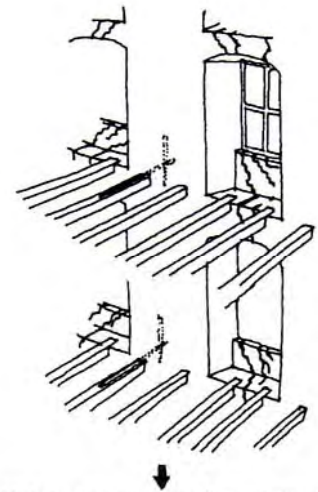
Stadshotellet har genom åren genomgått åtskilliga invändiga ombyggnader. Särskilt stora är de invändiga förändringarna i den del som på senare år använts som restaurang och diskotek. Där har stora håltagningar i murverk gjorts för att få ett mer öppet rumssamband. Vid en närmare genomgång av huset upptäcker man dock att en hel del av den ursprungliga inredningen och planlösningen ändå finns kvar.

Den kraftigaste sprickan finns i skarven mellan tillbyggnaden och den ursprungliga byggnaden.

En flervåningsbyggnad av äldre modell skildrad som en serie murpelare sammanhållna av bjälklagens sega dragankarjärnsystem. Eventuella sättningar kan och får förekomma individuellt pelarna emellan.

Sprickbildningens system: fönsterbröstningarna och den skevande karmen tar som svagaste element mellan murpelarna upp spänningarna i grunden. Sprickorna uppträder helt naturligt i detta område.

Illustrationer Ur Hidemark, "Norra bankohuset",
i Arkitektur nr3 1978.

Fasader

Fasaderna mot torget och kyrkogatan har en rikt detaljerad putsarkitektur i nyrenässans. Torgfasaden har en vilande monumental prägel med en framskjutande mittrisalit där huvudentrén ligger. Den stora festsalen är belägen en trappa upp i husets mitt. Över entrén finns en balkong framför stora salen med balusterräcke och dekorativt utformade, kraftiga konsoler i gjutjärn. Mittpartiet kröns av en attikaliknande uppbyggnad över taklisten. Sockeln på hotellet är i huggen granit som mot torget upptill avslutas med en karnisprofilerad list i rödaktig kalksten. Bottenvåningen har rundbågsfönster, en trappa upp kröns fönstren av frontoner. Bottenvåningen har en kraftig rustikputs och övervåningen en finare kvaderrustik. Våningarna skiljs åt av ett tandsnittsförsett listverk. Fönsterbröstningarna har formen av indragna rektangulära fält. Fasaderna avslutas uppåt av en taklist.

Den ursprungliga fasadputsen är bevarad. Putsen har vid senaste ommålningen sprutmålats med en plastfärg i ockra innehållande grov ballast som resulterat i en grov ytstruktur som känns främmande för denna typ av puts. Plastfärgen flagnar delvis och under den ses äldre ljusa lager av kalkfärg i ockratoner.

Taket är ett flackt sadeltak täckt med falsad skivplåt i ett traditionellt utförande. Gårdsfasaderna är också putsade, men helt släta och utan utsmyckningar. Det stora trapphuset skjuter ut mot gården.

Ursprungliga plåtavtäckningar på listverk finns bevarade liksom fönsterblecken. Stuprören har ett traditionellt utförande med falsade skarpa vinklar.

Fönsterbågarna är kopplade och ej ursprungliga utan förmodligen från en ombyggnaden omkring 1940. De är försedda med instickskarmar. Bottenvåningen har T-postformade fönster, övervåningen har korspostfönster. Trapphuset på gården har extra, stora avlånga fönster.

Formmässigt har tillbyggnaden från 1929 mycket väl anpassats till den äldre delen.

Fasad mot Kyrkogatan.

*Detalj av sockel och puts.
Under plastfärgen finna
ursprunglig kalkfärg.*

Sammantaget sett har byggnaden ett mycket stort kulturhistoriskt värde. Den är av omistligt värde för stadsbilden. Den går helt enkelt inte att ersätta. Även invändigt har byggnaden stora kulturhistoriska värden, det gäller i synnerhet stora salen som också måste betraktas som omistlig i sammanhanget. Byggnaden är genom sina material och konstruktionsmetoder också en mycket tydlig illustration av det sena 1800-talets moderna byggnadsteknik.

Källaren, fönster mot torget. Brandsäkert bjälklag från 1879.

Hörnrum mot torget och Kyrkogatan. Del av en större f.d. 2-rumssvit med påkostad inredning.

Detalj av balkong. Frostsprängningar i putsen.

Kökstrappan vid anslutningen mot tillbyggnaden. Sprickor i mur.